

KUNSTPODIA

EEN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

Jorgen Karskens en Yannick Bouillis

Wat kunnen we leren van de kunstpodia in de vier landen die we hebben bestudeerd? We zagen dat, naast een interessante artistieke koers, het succes van instellingen voor een belangrijk gedeelte samenhangt met het inzicht dat instellingen hebben in de belangen die hen omringen. Wat we ook ondervonden is dat een onderzoek naar het functioneren van instellingen niet kan worden gedaan zonder een reeks factoren te introduceren die niet tot de instelling zelf behoren, maar wel haar institutionele slagkracht mede bepalen. Men kan het succes van deze instellingen niet begrijpen zonder de politieke en culturele geschiedenis van het land waarin het is gevestigd, te doorgronden:

- De politieke ambitie van het cultuurbeleid, dat ook economisch beleid kan zijn, zoals bijvoorbeeld in het geval van Frankrijk;
- Het culturele verschil tussen de concepten 'nationaal' en 'lokaal', verschillend van land tot land, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, waar de geschiedenis de nationale investering in cultuur problematiseert;
- Het belastingstelsel, overall anders geregeld, heeft een sterke impact op de financiering van instellingen door serieuze donaties mogelijk te maken;
- De mate van betrokkenheid tot de kunstmarkt (meer of minder liberaal), en de mogelijkheden voor bedrijven om ook een stichting op te richten;
- De voordelen die instellingen hebben als ze gevestigd zijn in een demografisch rijke stad, met een potentieel groot publiek dat zich van nature aangetrokken voelt tot hedendaagse kunst.

Het beleid in België wordt gekarakteriseerd door een complex samenspel van overheden die soms met elkaar concurreren. De overheden delen in hun beleid aandacht voor internationale zichtbaarheid en taal. Wiels is in België een nationaal instituut met internationale positie waarin de gedeelde ambities van de verschillende overheden samenkomen. Een kunstpodium dat bovendien mede op initiatief van de overheid werd gerealiseerd. Het voorbeeld van Wiels is in onze ogen een kunstpodium dat op het gebied van schaal en inhoudelijke aanpak in Nederland zou kunnen bestaan, maar er niet is.⁴² De ambities van Wiels kunnen, naast de structurele subsidie, mede gerealiseerd worden door een combinatie van iconisch gebouw in een hoofdstad en een ondernemende aanpak binnen een voordelig fiscaal klimaat.

In Duitsland ligt het cultuurbeleid vooral bij de deelstaten en de grote steden. De aanpak is haast tegenovergesteld aan die van Frankrijk: veel van de kunstpodia in Duitsland komen voort uit eigen initiatief, expliciet gemotiveerd door een afkeer van de (landelijke) overheid. Dit heeft tot gevolg dat de Duitse kunstpodia vooral op lokaal niveau veel draagvlak hebben onder zowel lokale overheden, als bedrijven, weldoeners en publiek. KW in Berlijn heeft decennia gebouwd aan haar draagvlak door strategisch in te zetten op zowel haar internationale relevantie als haar betekenis voor de stad. De Kunstvereine, verspreid over heel Duitsland worden ook gedragen door hun achterban en vormen zo een helder label dat veel Duitsers kennen. De beroepsvereniging ADKV speelt een belangrijke rol in de promotie van het label Kunstverein.

Belangrijke focus binnen het Franse beleid is de verspreiding van de Franse cultuur zowel nationaal als internationaal. We zagen in ons onderzoek dat het ministerie van cultuur een centrale sturende en strategische rol inneemt in de uitvoering van het beleid. Zo kwam het initiatief voor het Palais de Tokyo voort uit de ambitie Frankrijk internationaal én als hedendaags op de kaart te zetten. Ook de uitvoering van dit beleidsidee ligt bij het ministerie zelf: de staat is eigenaar van de organisatie. Opvallend aan de Franse aanpak is niet alleen de directe

aanpak van de overheid, maar ook de experimentele ruimte daarbinnen: het Palais de Tokyo kan ook gezien worden als een experimentele business case met onroerend goed. De nationale spreiding van cultuur wordt op een even directe manier aangepakt: de nationale en regionale overheden gaan samen met de Fracs aan tafel zitten om tot prestatie-overeenkomsten te komen. De benadering van de Franse overheid heeft tot gevolg dat er voor bottom-up geïnitieerde instellingen weinig ruimte is om door te groeien tot een internationaal relevante positie, tenzij je initiatief gedragen wordt door een grote private partij (Louis Vuitton, Bourse de Commerce, Lafayette Anticipation, Fondation Carmignac etc.).

Het Verenigd Koninkrijk zet vooral in op het opbouwen van ‘resilience’ van haar instellingen door relatief lage subsidies te geven en de tools aan te reiken om financiële onafhankelijkheid te vergroten. Met de structurele subsidies van de drie onderzochte instellingen in het Verenigd Koninkrijk was het dekken van de personeelslasten niet mogelijk, laat staan alle vaste lasten. We zagen dat het beleid van het Verenigd Koninkrijk bij de geïnterviewde kunstpodia een ondernemende houding oplevert en in relatief groot financieel rendement resulteert (verhouding structurele overheidssubsidie en overige inkomsten). Zo kan van het ICA gezegd worden dat het een instelling is die doordrongen is van ondernemen met bijna 80% aan overige inkomsten. De vestiging in een grote stad als Londen is daarbij een wezenlijke factor. Eastside Projects in Birmingham, een instelling die voor Nederlandse begrippen ook in een grote stad zit, maar voor Engelse begrippen in de provincie, realiseert bijvoorbeeld een lager financieel rendement. Interessant aan Eastside Projects vonden wij de maatschappelijke betrokkenheid van de instelling, die niet alleen op discursief niveau aandacht kreeg, maar ook uitgewerkt werd in de rol van de instelling als adviseur, als denktank, als opdrachtgever, of opdrachtnemer voor de stad en cultuursector. Ook The Showroom combineert internationale ambitie met grote betrokkenheid en betekenis voor de buurt. De casus van The Showroom toont ook dat er een plafond zit aan wat er met een basis van minimale structurele subsidie aan extra middelen gegenereerd kan worden. Ook werd in ons onderzoek zichtbaar dat het Engelse beleid fair pay van werknemers en freelancers bij kunstpodia onder druk zet.

Wij vertrouwen erop dat de beschrijving van de acht internationale kunstpodia een mooie basis biedt voor een discussie over hoe het veld van Nederlandse kunstpodia te versterken. Het verschil met kunstpodia in andere landen ligt in onze ogen niet zozeer in wat door andere instellingen wordt gedaan, maar in wat de overheid en de kunstpodia verwachten van hun publieke kunstinstanties, hoe deze worden gefinancierd en wat de rolverdeling is. Een belangrijke kwestie in dat kader ligt in de verhouding publiek en privaat die wenselijk is in de Nederlandse situatie. Een verhouding die rekening houdt met wat mogelijk is in de (fysieke) context van de instelling en in relatie tot behoorlijke arbeidsvoorwaarden. Op het gebied van rolverdeling rijst de vraag in hoeverre de Nederlandse overheid meer zelf initiatief zou moeten nemen in het oprichten van kunstpodia, of bij de huisvesting van instellingen. Bijvoorbeeld in het kader van spreiding, of om de internationale concurrentiepositie te versterken. Op het gebied van het stimuleren van private financiering, kan worden gekeken of het huidige Nederlandse fiscale systeem voldoende prikkels biedt om te doen, of de instellingen voldoende kennis en tools in huis hebben om te kunnen ondernemen en in hoeverre ondoorzichtige constructies, (vermengingen) met andere rechtsvormen als bv’s wenselijk zijn.

42 Het Stedelijk in Amsterdam is wellicht het meest vergelijkbaar, maar is groter en is geen kunstpodium: het heeft een collectie en toont zowel moderne als hedendaagse kunst.